

UDK: 2-277.2
Pregledni rad
Pripremljeno: svibanj 2022.

UNUTARBIBLIJSKO TUMAČENJE: INTERTEKSTUALNO ČITANJE SVETOG PISMA

Ganoune Diop

Ganoune Diop voditelj je Ureda za vjersku slobodu Adventističke Crkve sedmoga dana i rukopoloženi pastor. U prošlosti je radio kao predstavnik Crkve u Ujedinjenim narodima u New Yorku i Ženevi, kao profesor biblijskih jezika, egzegeze i teologije na Adventističkom sveučilištu Saleve u Francuskoj, na Adventističkom sveučilištu Southern i na Sveučilištu Oakwood u SAD-u te kao voditelj mreže pet Centara za proučavanje adventističke misije. Doktorsku titulu iz Starog zavjeta stekao je na Sveučilištu Andrews a uskoro brani i drugi doktorat iz Novog zavjeta.

SAŽETAK

Kako Sveto pismo tumači Sveto pismo u starozavjetnom kontekstu? Kako Isus tumači Stari zavjet? Najposlije, kako novozavjetni pisci tumače Stari zavjet? Ovo poglavlje ima cilj odgovoriti na sva navedena pitanja.

Bavit ćemo se pitanjima koja se odnose na legitimnost tumačenja i upotrebe Starog zavjeta u Novom zavjetu. Takvo će nam istraživanje također pomoći u mjerenju ovlasti, mogućnosti i granica suvremenog tumača koji se rukovodi unutarbiblijskim tumačenjem. Na kraju ćemo predložiti smjernice za današnje čitatelje, koje će im pomoći u stjecanju najveće dobiti od unutarbiblijskog tumačenja.

Gljučne riječi: unutarbiblijsko tumačenje, intertekstualno čitanje, tipologija, Stari zavjet, Novi zavjet

Uvod

Intertekstualno čitanje Biblije znanost je i vještina stvaranja asocijacija i veza između teksto-va unutar okvira biblijskog kanona. Isusovi govori u Evandeljima i svim ostalim novozavjetnim knjigama upućuju na Stari zavjet.

Više od dvjesto izravnih citata iz Starog zavjeta prepoznatljivo je pomoću novozavjetnih uvodnih formula,¹ te brojnih ostalih aluzija. Paralele između biblijskih ulomaka otkrivaju da je unutarbiblijsko ili intertekstualno tumačenje dio samog tkiva Svetog pisma. Potpuno razumijevanje sveukupne Božje svrhe lakše je dosegnuti kad se uzme u obzir taj vid biblijskog tumačenja.

Kako Sveto pismo tumači Sveto pismo u starozavjetnom kontekstu? Kako Isus tumači Stari zavjet? Najposlije, kako novozavjetni pisci tumače Stari zavjet? Ovo poglavlje ima cilj odgovoriti na sva navedena pitanja.

Bavit ćemo se pitanjima koja se odnose na legitimnost tumačenja i upotrebe Starog zavjeta u Novom zavjetu. Takvo će nam istraživanje također pomoći u mjerenju ovlasti, mogućnosti i granica suvremenog tumača koji se bavi unutarbiblijskim tumačenjem. Na kraju ćemo predložiti smjernice za današnje čitatelje, koje će im pomoći u stjecanju najveće dobiti od unutarbiblijskog tumačenja.

1. Važnost unutarbiblijskog tumačenja

Definiranje unutarbiblijskog tumačenja

Čitatelj Novog zavjeta mora biti uronjen u Stari zavjet kako bi mogao razumjeti njegove različite teme. Intertekstualno čitanje Biblije potrebno je zato što je:

Intertekstualna (ili unutarbiblijska) egzegeza ugrađivanje dijelova, slika i odjeka jednog teksta u drugi. Kasniji su biblijski autori pokazali svoju ljubav i odanost tradiciji strateškom preradom biblijskog podteksta. Unutarbiblijska egzegeza, koja je mnogo više od samog citiranja, predstavlja snažan proročki i poetski stav koji ponekad proširuje podtekst do samih granica njegove moguće širine značenja.²

Pitanje unutarbiblijskog tumačenja ključno je za omogućavanje ispravnog razumijevanja organskog jedinstva cijelog Svetog pisma i ispravno tumačenje njegovih različitih dijelova.

Tema Novog zavjeta oblikovana je u dijalogu sa Starim zavjetom. Novi zavjet je, s druge strane, također oblikovan dijalogom s judaizmom prvog stoljeća. Ovo je vidljivo iz samog Novog zavjeta u kojem su zabilježeni brojni susreti Isusa i njegovih učenika s različitim judaističkim školama mišljenja.

Nadalje, ispitivanje novozavjetne građe otkriva da je većina teološki značajnih riječi No-

1 Nicole, Roger. 1994. „The New Testament Use of the Old Testament”. *The Right Doctrine from the Wrong Texts?: Essays on the Use of the Old Testament in the New*. Ur. G. K. Beale. Baker Books. Grand Rapids, MI. Str. 13-14.

2 Sloan, B. Robert Jr. i Newman, C. Carey. 2002. Ancient Jewish Hermeneutics. *Biblical Hermeneutics: A Comprehensive Introduction to Interpreting Scripture*. Ur. Corley, Bruce; Lemke, W. Steve i Lovejoy, I. Grant. 2. izd. Broadman & Holman. Nashville, TN. Str. 58-59.

vog zavjeta ukorijenjena u Starom zavjetu. Poznate riječi kao što su *Isus, Krist, evanđelje, savez, spasenje, hram, svećenik, okajanje grijeha, opravdanje*, ili čak hebrejske riječi kao što su *amen* i *aleluja*, pozivaju na razmatranje njihova starozavjetnog podrijetla. Rodoslovlja u Novom zavjetu neosporni su poziv čitatelju na razmatranje starozavjetnog zaleđa Novog zavjeta. Štoviše, ova su rodoslovlja sama po sebi primjeri unutarbiblijskog tumačenja. Odabir imena u Evanđeljima po Mateju i po Luki, tumačenje su starozavjetne građe. Ona svjedoče da Bog vodi povijest prema namijenjenoj joj svrsi.

Legitimnost unutarbiblijskog tumačenja

Postoji nekoliko mogućih razloga zašto su dva ili više ulomaka u Svetom pismu međusobno povezani i time legitimiraju unutarbiblijsko tumačenje.

Biblijski pisci ili likovi mogu dijeliti isti fond riječi, slikovitih izraza, slika, metafora, tema ili teologije. Međutim, ponekad riječi, način izražavanja ili aluzije biblijskog lika ili pisaca, izravno ili neizravno, namjerno ili nenamjerno, mogu otkriti njihovo tumačenje i razumijevanje nekog drugog biblijskog ulomka. U tom slučaju nije u pitanju samo intertekstualnost uopće već i unutarbiblijska interpretacija.

Unutarbiblijsko tumačenje nadilazi puko spominjanje tekstova. Ono se doista može pojaviti u obliku doslovnog citata biblijskog ulomka od riječi do riječi. Također može biti približna, ali ipak očita referencija na biblijski tekst, ili se može pojaviti u obliku misaonog obrasca koji podsjeća na prethodni tekst, u obliku stilskog sredstva ili književnog obilježja koje povezuje dva ili više biblijskih tekstova. Način argumentiranja također može pokazati ista temeljna pitanja dvaju ili više biblijskih ulomaka. Osim toga, proročka parnica u pogledu na pitanje saveza povezuje nekoliko govora koje možemo naći i u Starom i u Novome zavjetu (Stjepanov govor u Djelima 7. poglavlju ili pisma sedmerim crkvama koja odjekuju proročkim optužbama Božjeg naroda). Međubiblijsko tumačenje bilo je dio hermeneutičke prakse prvog stoljeća. Isus ga je učinio legitimnim, a potaknuo ga je Duh Sveti.

Rabinska egzegeza. Većina novozavjetnih stručnjaka pretpostavlja da su židovske metode tumačenja utjecale na novozavjetne pisce.³ Intertekstualnost je bila uobičajena rabinska praksa. Način na koji je rabinski judaizam razvio pravila (*middot*) za tumačenje Svetog pisma svjedoči o važnosti unutarbiblijskog tumačenja u okviru Starog zavjeta. Većina ovih pravila usmjerena je na međusobno povezivanje tekstova kako bi se razumjelo njihovo značenje. Rabini su međusobno povezivali stihove Svetog pisma na temelju pretpostavke da se na Sveto pismo treba „gledati kao na cjelinu; istina na koju upućuju njegovi sastavni dijelovi ista

3 Među metodama se ističu: 1. *Peshat*, literalistički tip egzegeze koji se sastoji od izvođenja doslovnog značenja teksta. 2. *Targum*, parafraza ili objašnjenje. 3. *Midrash*, izlaganje ulomka čiji je cilj razviti relevantnost teksta za sadašnjost. 4. *Pesher*, izveden od aramejske riječi koja znači „rješenje”. „Pretpostavka je da tekst sadrži misterij priopćen od Boga, koji se ne može razumjeti sve dok nadahnuti tumač ne objavi rješenje.” Vidi Snodgrass, Klyne. 2001. *The Use of the Old Testament in the New Testament. Interpreting the New Testament: Essays on Methods and Issues*. Ur. Black, A. David i Dockery, S. David. Broadman & Holman. Nashville, TN. Str. 218.

je dosljedna istina“.⁴ Unutarbiblijsko tumačenje bilo je, dakle, dijelom vjerskog i kulturnog okruženja novozavjetnih pisaca. Međutim, novozavjetne su pisce dublji razlozi potaknuli na opširno citiranje, referiranje i aludiranje na Stari zavjet.

Isusov primjer. Najvažniji je među novozavjetnim tumačima Staroga zavjeta sam Isus. Na dan svog uskrsnuća Isus upotrebljava Stari zavjet kako bi potvrdio svoju službu te time potvrdio praksu povezivanja Staroga zavjeta sa svojim životom i učenjem. Ukoravajući svoje učenike, „...on reče: ‘O ljudi bez razumijevanja i spore pameti za vjerovanje svega što su proroci govorili! Zar nije trebalo da to Mesija pretrpi da uđe u svoju slavu?’ I poče od Mojsija te, slijedeći sve proroke, protumači im što se na njega odnosilo u svim Pismima“ (Luka 24,25-27). U ovom slučaju, Isusova je hermeneutika uključivala pretraživanje Starog zavjeta kako bi istaknuo ono što se tiče Njegove osobe.

U najpoznatijem od svih svojih govora, Propovijedi na gori, Isus se neprestano poziva na Stari zavjet. Glavna tema Isusova propovijedanja i učenja, kraljevstvo Božje, kao i njegove poznate antiteze, neshvatljive su bez starozavjetnog zaleđa. Govor je istaknut izrazom „Čuli ste da je rečeno starima... Ali ja vam kažem...“ (Matej 5,21-22, 27-28, 31-32, 38-39, 43-44). Ove su poveznice jasno osmišljene kako bi uključile publiku ili čitatelja u dijalog sa starozavjetnim otkrivenjem.

Vodstvo Duha Svetoga. Novozavjetni su pisci čvrsto vjerovali da ih nadzire i vodi glavni tumač Svetoga pisma - Duh Sveti. Isus je rekao svojim učenicima da će ih, nakon njegova uzašašća, Duh Sveti uvesti u svu istinu (Ivan 16,13). Duh Sveti ne samo što tumači prošle događaje nego govori i o onome što dolazi. Što je još važnije, On je taj koji će proslaviti Isusa (Ivan 16,14). Dok je Isus učenicima otvarao oči na putu za Emaus, Otac je u Isusovo ime poslao Duha Svetoga kako bi poučio svoje sljedbenike i prisjetio ih na Isusove riječi (Ivan 14,26). Novozavjetni su pisci vjerovali da je Duh Sveti bio začetnik Svetoga pisma (1. Timoteju 3,16) i da je Duh Kristov djelovao preko proroka (1. Petrova 1,11). Oni su bili uvjereni da „nikad neko proročanstvo nije došlo od ljudskoga htijenja, nego su ljudi govorili od Boga, potaknuti od Duha Svetoga“ (2. Petrova 1,21).

2. Temelji intertekstualnog čitanja Svetog pisma

U Bibliji od samog početka nalazimo tekstove koji se odnose na druge tekstove ili se s njima povezuju. Prvo i drugo poglavlje Postanka prenose isti narativ o stvaranju, ali iz različitih kutova. Svako izvješće odgovara na druga pitanja. Biblija nas od Postanka do Otkrivenja poziva na ulazak u dinamičan dijalog, povezanost ideja iz koje proizlazi izričaj Božje volje za čovječanstvo. Izvješća o patrijarsima dijele zajedničku nit – blagoslov koji Bog namjera-va dati svim ljudskim bićima preko Abrahama i njegovih potomaka. Sinajski savez između Boga i Izraela daje podatke o budućim susretima između Boga, Njegovog izabranog naroda i ostalih naroda. U cijelom Svetom pismu zakon (Tora) mjeri vjernost Božjeg naroda pre-

4 Juel, Donald. 1992. *Messianic Exegesis: Christological Interpretation of the Old Testament in Early Christianity*. Fortress Press. Philadelphia. Str. 44.

ma savezu. Proročke knjige uvijek iznova upućuju na prve knjige Biblije koje postavljaju temelje saveza.

Proroci i njihova upotreba Tore

Proročki jezik pretpostavlja stvarnost saveza između Boga i njegovog naroda Izraela. Proroci su bili poslani kao posrednici saveza. Njihova je glavna briga bila usklađivanje Božjeg naroda s Torom.

Biblijski pisci spominju Petoknjižje na različite načine. Proroci poput Amosa i Hošee koriste patrijarhalna imena kako bi ilustrirali stanje svojih suvremenika, nadajući se kako će ih na taj način potaknuti na život u skladu sa svojim pozivom koji im je dodijeljen kao potomcima patrijaraha.

U proročkim spisima ime Jakov koristi se usporedno s imenom Izrael kada se govori o Sjevernom kraljevstvu (Amos 3,13; 7,1-8) ili o obama kraljevstvima zajedno. Poraba imena Jakov, međutim, nadilazi samu referenciju. Ono je bogato teološkim implikacijama. Amos koristi ime Jakov i kad se govori o sudu. To je Izraelce najvjerojatnije trebalo podsjetiti na Jakovljeve nesigurne okolnosti u vrijeme nevolje i na njegovu bespomoćnost u odsutnosti božanske intervencije. Opstanak patrijarha ogleda se u porabi imena Jakov u Amosu 9,8, što označava opstanak Izraela kao ostatka, a istodobno patrijarha podsjeća na obećanje.

Hošea je otišao još dalje koristeći događaje iz patrijarhova života kako bi povukao paralele s Božjim narodom u osmom stoljeću prije Krista. U 12. poglavlju knjige Hošea prorok upućuje na Jakovljeve život u dvjema fazama. Prva je bila obilježena nepovjerenjem u Boga, što je za posljedicu imalo oslanjanje na samoga sebe, cilj koji je opravdavao sredstva te zamjenu istine, integriteta i poštenja prijevarom. Druga je faza bila putopis vjere, pokajanja i reformacije. Hošea koristi obje ove životne faze kako bi osudio stanje svojih suvremenika, a zatim ih potaknuo da svoje živote oblikuju prema drugoj fazi patrijarhova života.

Proroci također koriste značajna mjesta u Izraelovoj povijesti kako bi ljude podsjetili na ključne događaje koji naglašavaju određene okolnosti u kojima žive. Ovo je slučaj u Hošei, koji upotrebljava imena kao što su „Jizreel“ (Hošea 1,4-5,11), „Dolina akorska“ (Hošea 2,17), „Mispal i Tabor“ (Hošea 5,1) te „Gibeja“ i „Rama“ (Hošea 5,8).

Među proročkim tekstovima koji pokazuju povezanost s Petoknjižjem, posebno su istaknuti mesijanski tekstovi. Naprimjer, tekst u Izaiji 61,1-3, proglašavanjem „slobode sužnjevima“ u „godini milosti Jahvine“, odražava jubilejski jezik Levitskog zakonika 25,8-12. Jubilejska godina sadržavala je pojmove poput „povratka imovine“, „oslobađanja robova“, „otpisivanja dugova“ i „odmaranja zemlje“.⁵ Veza između ovih tekstova dalje se razvija u Novom zavjetu (vidi Luka 4,18).

Usto, proroci se često pozivaju i na poruke objavljene njihovim prethodnicima. Daniel se, naprimjer, poziva na Jeremijina proročanstva o duljini izgnanstva (Daniel 9,2). Ezekiel spominje Nou, Daniela i Joba kao primjere pravednih ljudi (Ezekiel 14,14). U posljednjem

5 Sloan Jr. i Newman, str. 59-60.

proročanstvu Starog zavjeta Malahija ozakonjuje veze s prošlošću i povezanost s budućnošću (Malahija 4,5-6).

Božji odnos sa svojim narodom i svim zemaljskim obiteljima narativ je koji još uvijek traje. Zbog toga se i sami proroci pozivaju na spise drugih proroka i tumače ih čitajući suvremene događaje u svjetlu prošlih. Takvo se unutarbiblijsko tumačenje pojavljuje na različitim razinama.

1. Biblijski pisci koriste jezične značajke kako bi povezali različite tekstove.
2. Oni također mogu uvoditi mrežu tema kako bi povezali različite epizode povijesti spasenja. S ovog stajališta, teme stvaranja, potopa, izlaska i saveza obrasci su za buduću Božje susrete sa svojim narodom i s drugim narodima.
3. Proroci su koristili nazive mjesta kako bi ilustrirali stvarna pitanja na koja su željeli skrenuti pozornost. U Hošei su Jizreel i Gibeja primjeri takvih jezičnih sredstava. Biblijski su pisci također koristili patrijarhalna imena kako bi opisali okolnosti Božjeg naroda u svoje vrijeme. Takav je slučaj s imenima Jakov, Josip i Efrajim u Amosu i Hošei.

Cijeli je Stari zavjet zapravo svijet u razgovoru. Tekstovi se odnose na druge tekstove, epizode na druge epizode. Čitatelj ulazi u svijet susreta između Boga i njegovih stvorenja, u narativ koji se razvija, a čije su glavne teme Božje otkrivenje i otkupljenje čovječanstva. Priče o ljudima, bilo da se radi o „uspjesima“ ili „neuspjesima“, ispričane su onakve kakve jesu. Štoviše, čitatelj Pisma pozvan je pratiti priče i svjedočiti iznenađujućim preobrazbama. Kako, naprimjer, dolina Akor, poprište Akanove tragedije u Jošui 7,24-26, može postati mjesto odmora (Izaija 65,10), pa čak i vrata nade u Hošei (2,15)? Pitanja te vrste pozivaju čitatelja na razmatranje različitih dijelova Svetog pisma, budući da su oni međusobno povezani na nekoliko razina.

Štoviše, pomak s klasičnog na apokaliptičko proročanstvo (na početku, tijekom i nakon izgnanstva, pa čak i u novozavjetnim spisima) otvara zadivljujuća polazišta za razumijevanje biblijske objave.

Osim proročanstava koja povezuju prošlost sa sadašnjošću ili budućnošću, nalazimo i međusobnu povezanost ljudi, događaja, tema i priča. To je poziv da razmotrimo biblijsku intertekstualnost, s njezinim jedinstvenim obilježjem kao dijelom kanona kojim upravlja i kojega nadahnjuje Duh Sveti (2. Timoteju 3,16).

Međusobna povezanost naroda, događaja i institucija uvodi tipologiju kao glavni hermeneutički ključ za Stari zavjet, za Isusa i za novozavjetne pisce.

Tipologija kao hermeneutički ključ

Tipologija igra važnu ulogu u načinu na koji Isus i novozavjetni pisci koriste Stari zavjet. Riječ *typos* potječe od glagola *typto*, „udariti“, „utisnuti“. Ona označava trag udarca, udubljenje ili otisak koji je ostavio udarac, otisak nastao pečatom, oblik, model, primjer, uzorak ili prototip. Korištenje tipologije pokazuje podudaranje i neprekidnost između dvaju Zavjeta. Odnos između tipa i antitipa uključuje podudaranje između elementa i njegovog dvojnika

koji je više od same sličnosti. Tipovi imaju povijesnu stvarnost: oni mogu biti pretkazujući. Antitip je općenito veći od tipa. Tipologija nije slučajna. Bog ju je osmislio kako bi uputio na jedinstvo jezika i misli tijekom povijesti spasenja.

S obzirom na to da je tipologija i povijesna i implicira stvarno podudaranje, prikladna je sljedeća definicija: „Tip je biblijski događaj, osoba ili institucija koja služi kao primjer ili obrazac za druge događaje, osobe ili institucije; tipologija je proučavanje tipova i povijesnih i teoloških podudarnosti među njima; temelj tipologije jest Božja dosljedna aktivnost u povijesti njegovog izabranog naroda.“⁶ Prisutnost podudarnosti između biblijskih događaja, naroda ili institucija pred tumača stavlja fenomen intertekstualnosti i unutarbiblijske egzegeze. Intertekstualno čitanje Biblije sadrži inherentan tipološki element.

Isus – središte unutarbiblijskog tumačenja

Kako je Isus tumačio Stari zavjet? Kako su On i novozavjetni pisci razumjeli Isusov odnos prema Starom zavjetu? Ključni tekst može rasvijetliti odgovor.

Isus: Ispunjenje obećanja. Koncept *ispunjenja* ključni je element u čitanju Evanđelja.

U Mateju 5,17-18 Isus nedvojbeno izjavljuje: „Nemojte misliti da sam došao ukinuti Zakon i Proroke! Ne dođoh da ih ukinem, već da ih ostvarim. Jer, zaista, kažem vam, dok opstoji nebo i zemlja, ni jedna jota, ni jedna kovčica slova iz Zakona sigurno neće nestati, a da se sve ne ostvari.“ Riječ *ostvariti* u ovom kontekstu razumijevala se na različite načine: „ispuniti“, „proširiti“, „dovršiti“, ali sigurno ne „privesti kraju“. Budući da je kontekst ulomka, a posebice mreža tema koje su „zajedno satkane“, odrednica u tumačenju neke riječi, što nam, kad je u pitanju riječ *ostvariti*, otkriva neposredni kontekst iz 5. poglavlja Evanđelja po Mateju?

Kontekst je ovdje rasprava o pravednosti farizeja naspram pravednosti Isusovih sljedbenika. Isus svojim slušateljima otvoreno govori: „Jer, velim vam, ne bude li vaša pravednost veća od pravednosti književnika i farizeja, nećete ući u kraljevstvo nebesko“ (Matej 5,20). Zatim nastavlja ilustrirati ono što misli, pokazujući dubinu onoga što je objavljeno u zakonu. Isus ispunjava zakon. On ga potvrđuje ponovnom uspostavom njegovog predviđenog djelo-kruga.

Implikacija Isusove izjave koju je iznio Matej jest da Novi zavjet ne negira Stari zavjet. Ovo je dodatno potvrđeno u Isusovim izjavama koje imaju cilj uzdići Božju Riječ iznad ljudskih tradicija. Na pitanje farizeja i književnika: „Zašto tvoji učenici ne žive po predaji starih, već jedu nečistim rukama?“, Isus odgovara da oni (farizeji) zanemaruju Božju zapovijed zbog ljudske tradicije (Marko 7,8). Štoviše, On im govori da su odbacili Božju zapovijed kako bi održali svoje tradicije (Marko 7,9). Isus uspoređuje Mojsijeve riječi s tumačenjem farizeja i književnika, optužujući ih da „ukidaju Božju zapovijed“ i umjesto toga podržavaju svoju tradiciju (Marko 7,13).

Iako ne niječe zakon, Isus pokazuje slobodu koja otkriva Njegovu suverenost. Ne samo što s neviđenim dostojanstvom koristi izraze poput „Čuli ste da je starima rečeno, ... ali ja

6 Baker, L. David. 1991. *Two Testaments, One Bible: A Study of the Theological Relationship Between the Old and New Testaments*. InterVarsity Press. Downers, Grove, ILp Str. 195.

vam kažem“ (Matej 5,21-22) već su Njegovi slušatelji bili „zaneseni njegovim naukom jer ih je učio kao onaj koji ima vlast, a ne kao književnici“ (Marko 1,22).

Isus zapravo nije samo „ponavljač“, ili „*tannâ*“, kako su nazivali pisare prvog stoljeća. Osim na starozavjetne tekstove, On se ne poziva na bilo koji drugi autoritet niti ga navodi. On sam postao je referencija. Isus može reći da je ono što je Mojsije dopustio, kad je riječ o razvodu, nije Božja apsolutna volja, već zapovijed dana zbog „tvrdoće srca“ njegovih prima-telja (Marko 10,5). Iako je u skladu sa starozavjetnom praksom, Njegovo je tumačenje ipak jedinstveno, uglavnom zbog toga tko je On: Božja Riječ u ljudskom tijelu.

Štoviše, pitanje ispunjenja ne može se ograničiti na pojam analogije, čak ni na dubinsko razmatranje predviđenog opsega zakona, niti na naknadno tumačenje proroka svojim suvremenicima. Kroz povijest spasenja postoje posebna obećanja za koja se Bog obvezao da će ih ispuniti. Božja obećanja Abrahamu (Postanak 12,1-3), Davidu (2. Samuelova 7,12-13) i Aronu (Jeremija 33,18) nisu zaboravljena. Ona čine temelj tumačenja Isusova identiteta i Njegovog poslanja. Ova obećanja, služeći se terminologijom apostola Pavla, nalaze svoje „da“ u Kristu. Novi zavjet izgrađen je dakle na temeljima Staroga zavjeta. Novi zavjet otkriva dubinu i op-seg Božje volje u Starom zavjetu. Istodobno, Novi zavjet nadmašuje Stari i doseže vrhunce Božje konačne objave u Isusu Kristu. Ono što dolazi s Kristom daleko je veće od onoga što se očekivalo.

Isus izlaže povijest čovječanstva općenito, ali posebno se usredotočuje na priču o Božjem narodu, Izraelu. Isus Krist je i Davidov i Abrahamov sin. On utjelovljuje sudbinu Izraela. Ključni događaji izraelske povijesti spajaju se u izvješću o Isusu. Matej namjerno predstavlja Isusa kao ispunjenje sudbine i poslanja Izraela. Brojni navodi i aluzije na događaje i ljude iz Starog zavjeta u ovom evanđelju, skupa s uvodnim formulama, naglašavaju to uvjerenje. Slijede primjeri iz Mateja koji pokazuju da Isus ispunjava Božje riječi dane preko proroka:

Andeoska objava Josipu da će djevica roditi Isusa (Matej 1,22-23)

Putovanje, boravak i izlazak iz Egipta (Matej 2,15)

Pokolj djece u Betlehemu (Matej 2,17-18)

Život u Nazaretu (Matej 2,23)

Smještaj u Kafarnaumu, uz more, u Zebulonovoj i Naftalijevoj pokrajini (Matej 4,14-16)

Ozdravljenje bolesnih i egzorcizam (Matej 8,17)

Obzirnost i blagost sluge Jahvinog (Matej 12,15-21)

Otkrivanje skrivenih vrijednosti u prisporobama (Matej 13,34-35)

Ulazak kralja u Jeruzalem (Matej 21,4-5)

Cijena Judine izdaje (Matej 27,9-10).

Ako proširimo opseg našeg proučavanja na cijeli Novi zavjet, moguće je sačiniti konkret-niji popis načina na koji je Isus proživio povijest čovječanstva i Izraela. Isus je:

1. *Glava novog stvorenja* (Otkrivenje 3,14; 2. Korinćanima 5,17). On je živ. On je pobije-dio posljednjeg neprijatelja. On ima ključeve smrti i podzemlja (Otkrivenje 1,18).

2. *Novi Adam* (Rimljanima 5 i 1. Korinćanima 15) — On je slika Božja (2. Korinćanima 4,4), oženjen je Crkvom (Efežanima 5,32-33), ima potpunu vlast nad zemljom (Ivan 6,16-21), nad morem (Luka 5,1-11; Ivan 21) i nad svim živim bićima (Marko 11,12-14, 20). Može zapovijedati moru, vjetru, smirivati podivljalu oluju i hodati po vodi.
3. *Novi Mojsije* (Ivan 5,45-47), kojemu prijete neprijateljski kralj za njegova rođenja (Matej 2. poglavlje). Isus daje zakon svojim sljedbenicima okupljenima na Gori (Matej 5.-7. poglavlje). Isus je, međutim, veći od Mojsija i smatra se vrijednim veće slave od Mojsija (Hebrejima 3,1-6). Zapravo, Isus je novi autoritet koji može izjaviti: „Jer, zaista, kažem ti...“ (Matej 5,18) ili „čuli ste... ali ja vam kažem“ (Matej 5,21-22) .
4. *Novi Jošua* koji daje odmor Božjem narodu (Hebrejima 4,8-9).
5. *Novi Izrael*. Isus Mesija se zove Izrael (Izlazak 49,1-5). U ovom okruženju, Sluga Gospodnji očito je jedinstvena figura koja ima zadaću vratiti Izrael u savezni odnos s Bogom. Isus namjerno bira dvanaest apostola koji podsjećaju na dvanaest plemena povijesnog biblijskog Izraela. On rukopolaže sedamdesetoricu. On je Sin Božji koga je Bog pozvao iz Egipta. Međutim, postoji nešto jedinstveno u vezi s Njim. Isus omogućuje konačno oslobođenje koje izlazak iz Egipta nije uspio postići. “Ako vas Sin oslobodi, zaista ćete biti slobodni” (Ivan 8,36). Isus provodi četrdeset dana i četrdeset noći u pustinji (Matej 4,2). Isus prolazi kroz vodu krštenja (Matej 3,13-17) kao i povijesni Izrael (vidi 1. Korinćanima 10,1-2). Duh ga vodi u pustinju. Isus provodi četrdeset dana posteći u pustinji. Iskušenja su paralelna s narativom o Izraelu koji se nalazi u knjizi Ponovljenog zakona. Isus svoj narod hrani kruhom s neba (Ivan 6,28-35). Zamisao Isusa kao Novog Izraela također se može izvesti iz Njegovog statusa Božjeg Sina. Isusovo uskrsnuće također ispunjava ono što je bilo predviđeno u Hošei 6,2 u vezi s uskrsnućem cjelokupnog Izraela.
6. *Sin Davidov*, vječni kralj koji vlada kućom Jakovljevom (Luka 1,32-33). Štoviše, On je novi David.
7. *Novi Izak, Novi Salomon i Novi Elizej*. On je, međutim, veći od svih patrijaraha i proroka. Njegova čuda nadilaze ona koja su zabilježena u Starom zavjetu.
8. *Utjeha Izraela*. On donosi nadu. Izbjegava pokolj koji je potaknuo Herod (Matej 2,16). On može preokrenuti nevolju svog naroda.
9. *Novi savez*. Isusova djela tijekom posljednje večere sa svojim učenicima odražavaju ono što je Mojsije učinio s Izraelskim narodom na Sinaju (Izlazak 24,8). On se poziva na krv Saveza (Matej 26,27-28). Međutim, ovdje postoji i nešto više, jer je Isus savez. Ovdje prelazimo s „krvi Saveza“ na „moju krv Saveza“ (Matej 26,28).
10. *Konačna žrtva koja pruža pomirenje*. On je Jaganjac Božji koji uzima grijeh svijeta. Jezik pomirenja (okajanje, ispaštanje) primjenjuje se na Isusa (Rimljanima 3,25; 1. Ivanova 2,2; 1. Ivanova 4,10, a također i Hebrejima 2,17).
11. *Veliki svećenik*. Isus je više puta opisan kao Veliki svećenik Novog saveza (Hebrejima 2,17; 3,1; 4,14-15; 5,5.10; 7,26; 8,1; 9,11. Vidi također Ivan 17.) .
12. *Svetac Božji*. Isus je utjelovljenje svetosti. Život potpuno usredotočen na volju Boga Oca (Marko 1,24; Djela 2,27; 3,14; Otkrivenje 3,7).

13. *Prorečeni pastir* (Ezekiel 34,23; 37,24), konačni vođa Božjeg naroda.
14. *Kruh života*. Isusa se suprotstavlja i uspoređuje s manom koja nije jamčila vječni život (Ivan 6,31-35), dok Isus to jamči.
15. *Svetište Božje*. On je Emanuel (Matej 1,23), Božja prisutnost među ljudima (Ivan 1,14; 2,19-21).

Isus nije živio samo kao idealan čovjek, kao idealni Izrael, nego je i ispravio ono što je pošlo po zlu s ljudskim bićima, a posebno s Božjim narodom. Isus je poslušan Sin Božji i pravedni Sluga koji ispunjava zakon. Isus ispunjava nadu čovječanstva i Izraela. On, međutim, nadilazi lokalna ili nacionalna očekivanja. Umjesto da bude samo Spasitelj Izraela, On je Spasitelj svijeta. Umjesto svećenika koji blagoslivlja samo Izrael, On je taj koji blagoslivlja sve narode svijeta prema evanđelju što ga je Bog propovijedao Abrahamu (Galaćanima 3,8).

Nova paradigma za unutarbiblijsko tumačenje: Djela apostolska

Jezik, terminologija i frazeologija u knjizi Djela apostolskih jasno otkrivaju tumačenje, razumijevanje i prisvajanje povijesti Božjeg naroda kako su oni izneseni u Starom zavjetu. Pedesetnica, dar Duha koji je odjek dara Zakona na Sinaju, nastojanje na održavanju istog broja učenika (dvanaestorice), i mnogi drugi pokazatelji koji dokazuju uspostavu nove i proširene zajednice Saveza – svi ovi elementi pretpostavljaju tumačenje i razumijevanje starozavjetne građe. Od prvog do posljednjeg, različiti diskursi u Djelima apostolskim, a posebno, ali ne isključivo, oni upućeni Židovima, u svojoj argumentaciji sadrže citate iz Starog zavjeta. Novi vid unutarbiblijskog tumačenja pojavljuje se u knjizi Djela apostolskih. Isus Krist postaje uzorak koji oblikuje identitet i poslanje svojih sljedbenika. Kako na pojedinačnoj, tako i na zajedničkoj razini, životi sljedbenika Isusa Krista oblikovani su prema samome Isusu Kristu. Izvješća o Stjepanu i Pavlu primjeri su takvih paralela. Stjepanova molitva za oprost onima koji su ga kamenovali (Djela 7,60) može se usporediti s Isusovom molitvom (Luka 23,34). U trenutku svoje smrti Stjepan predaje svoj duh Isusu (Djela 7,59) kao što je Isus svoj život predao Ocu (Luka 23,46). Oba narativa spominju Sina Čovječjeg s desne strane Boga (Djela 7,56; Luka 22,69).

Isus je bio odlučan otići u Jeruzalem (Luka 9,51). U Djelima je Pavao odlučan otići u Rim. Isto tako, Pavao pred rimskim vlastima izgovara riječi što ih je Isus izgovorio pred rimskim vlastima. Fest o Pavlu kaže da je „ustanovio da [Pavao] nije ništa učinio što slušuje smrt“ (Djela 25,25). Pilat je o Isusu rekao: „Nikakve krivnje ne nalazim na ovome čovjeku“ (Luka 23,4). Na početku svoje službe Isus je primio Duha Svetoga isto kao što su ga primili vjernici na zajedničkoj razini u knjizi Djela apostolskih. Isus je započeo svoju službu nakon što je kršten, a Duh Sveti sišao je na njega. Tako je bilo i s učenicima. Kao što je Isus činio čuda, tako ih je činila i Crkva u Djelima apostolskim. Isus, predstavnik Božjeg naroda, uzor je i temelj na kojemu Crkva gradi svoj identitet i poslanje.

3. Legitimnost porabe Starog zavjeta u spisima Novoga zavjeta

Jesu li novozavjetni pisci bili vjerni izvornom kontekstu ulomaka koje su navodili? Kao prvo, mi novozavjetnim piscima dajemo prednost vjerovanja da neće učiniti nešto što bi diskreditiralo cijelu svrhu njihove argumentacije kojom žele dokazati da je Isus Mesija, i da je plan spasenja ušao u novu fazu. Ova nova faza znači da su granice Izraela proširene, a Crkva, sastavljena i od Židova i od nežidova, u legitimnom kontinuitetu s povijesnim Izraelom te da su ljudi neizraelskog podrijetla uključeni ili ucijepljeni u maslinovo drvo (Rimljanima 11,17-24).

Kao drugo, naširoko je prihvaćeno da je knjiga Otkrivenja na mnogo načina ponovno čitanje Starog zavjeta. Slična strategija tumačenja može se uočiti u cijeloj Bibliji. Proročki spisi tumačenja su Petoknjižja s primjenom na suvremene događaje. Slično tome, Novi zavjet je tumačenje i proširenje Staroga zavjeta. Teme obaju dijelova Svetog pisma neraskidivo su povezane. Štoviše, novozavjetni se autori pozivaju jedni na druge. Kreativna načina na koji Jakov koristi materijal iz Propovijedi na gori⁷ ili paralele između eshatološkog diskursa u Mateju i sedam pečata u Otkrivenju samo su dva od mnogih primjera intertekstualnosti unutar Novog zavjeta.

Biblijski pisci međusobno tumače druge spise na različite načine i iz više razloga. Evo nekoliko primjera:

1. Na formalnoj razini, upućivanjem jednih na druge, biblijski pisci žele postići književni ili stilski učinak.
2. Proroci primjenjuju Petoknjižje na suvremene okolnosti.
3. Jezik i slike ključnih događaja u povijesti, kao što su stvaranje, izlazak iz Egipta, boravak u pustinji, naseljavanje u Kanaanu, i progonstvo, koriste se za opisivanje kasnijih božanskih djela spasenja.
4. Isus i novozavjetni pisci komuniciraju s ljudima koji su uronjeni u Sveto pismo. Koriste jezik koji je poznat njihovoj publici i čitateljima. Ovo se također odnosi na starozavjetne proroke, jer se služe jezikom Tore.
5. Novozavjetni pisac ili lik možda želi steći autoritet (Matej 4,14). Isus, međutim, ponekad citira Stari zavjet kako bi naglasio svoj vlastiti autoritet.
6. Iz Isusove perspektive i perspektive novozavjetnih pisaca, najvažniji razlog za korištenje Starog zavjeta u Novom jest uspostava Isusovog mesijanskog autoriteta i način na koji bi se pokazalo da je On vrhunac povijesti Adama, patrijaraha i Izraela. Institucije povijesnog Izraela, uključujući svetište i svetkovine, nalaze svoju svrhu i svoje značenje u Kristovom životu.
7. Isus i novozavjetni pisci ponekad tumače Stari zavjet kao proročanstvo. Takva poraba

⁷ Tražite i dat će vam se (Jakov 1,5; Matej 7,7; Luka 11,9), dobri darovi vašeg Oca (Jakov 1,17; Matej 7,11), budite izvršitelji Riječi, a ne samo zaboravni slušatelji (Jakov 1,22-25; Matej 7,21-26), budite kao siromašni koji će primiti kraljevstvo (Jakov 2,5; Matej 5,3; Luka 6,20), budite mirotnorci (Jakov 3,18; Matej 5:9) i pazite kod prisezanja zakletvi (Jakov 5,12; Matej 5,33-37).

- često pokazuje da je Isus ispunjenje obećanja što ga je Bog dao Adamu, patrijarsima, Izraelu i svim narodima.
8. Novozavjetni pisci tumače Stari zavjet koristeći tipologiju koja je već prisutna u Starom zavjetu. U tekst su već utkani tipološki pokazatelji. Takvi pokazatelji mogu biti jezične, tematske ili teološke značajke. Tipološki odnosi također postoje između različitih starozavjetnih i novozavjetnih tekstova. Jonin znak, uskrsnuće Izraela nakon tri dana u Hošeinoj knjizi, te smrt i Isusovo uskrsnuće jasni su primjeri međusobne povezanosti.
 9. Isus citira Stari zavjet da bi pokazao kako On stoji u kontinuitetu sa starozavjetnom objavom te provodi njegova načela. Ipak, čak i s takvim kontinuitetom, ono što Isus jest daleko nadmašuje ono što se o Njemu predviđalo.
 10. Za tumačenja različitih starozavjetnih ulomaka na nekim se mjestima čini da novozavjetni pisci i likovi drže na umu širi kontekst ulomka. Povijest spasenja, zajedno sa svojim različitim sastavnicama, razmatra se kroz objektiv filozofije povijesti kojom Bog namjerava voditi svoja stvorenja do kozmičkog pomirenja.
 11. Novozavjetni pisci pokazuju veliku osviještenost o starozavjetnom kontekstu. Tekstovi koje navode najčešće se odnose na lokalno, ali i na udaljeno, mesijansko ispunjenje.
 12. Iako imaju veću ulogu od samih ponavljača teksta, Isus i novozavjetni pisci poštuju starozavjetni kontekst. Oni su osjetljivi i na starozavjetni kontekst i na nove elemente u Božjem ophođenju s čovječanstvom kroz Isusa Krista.
 13. U tekstu se često nalazi mnogo više nego što se to na prvi pogled čini, pogotovo kad se u obzir uzme kontekst. U Galaćanima 3,16 Pavao riječi „sjeme“ pripisuje mesijansko značenje. Prelazak iz mnoštva u jedno „sjeme“ u skladu je s onim na što se upućuje već u Postanku 22,17-18. Drugim riječima, oscilacija od množine do jednine upućuje na nužnost razmatranja ne samo lokalnog nego i mesijanskog ispunjenja određenih starozavjetnih proročanstava. Postanak 3,15 jedan je od onih brojnih mesijanskih tekstova koji pozornost čitatelja usmjeravaju na dinamiku biblijskih proročanstava. Pavao, dakle, u starozavjetni tekst ne učitava nešto čega u njemu nije bilo.
 14. Novozavjetna poraba Starog zavjeta temelji se na vjerovanju da je Krist svrha ili cilj zakona. Glavna figura koju je biblijsko svjedočanstvo predviđalo oblikuje novozavjetno čitanje Starog zavjeta. Veo koji je priječio odgovarajuću hermeneutiku podiže se i skida samo kroz Krista (2. Korinćanima 3,12-17). Ova kristocentrična perspektiva također je utemeljena u samim Isusovim riječima, kako stoji: „Vi istražujete Pisma u kojima mislite ima život vječni. I upravo ona svjedoče za me.“ (Ivan 5,39). Zapravo, cilj čitanja Svetoga pisma jest promatrati slavu Gospodnju i biti preobražen u tu istu sliku. To se događa dok se čitatelj bavi unutarbiblijskim tumačenjem čiji je glavni fokus Isus Krist, objava Božje slave.

4. Smjernice za intertekstualno čitanje Svetog pisma

Intertekstualno čitanje Svetog pisma može postati vrlo složeno proučavanje. Stručnjaci se bave interdisciplinarnim studijama kako bi iz teksta izvukli sve što je iz njega moguće izvući.

No, činjenica da takvo proučavanje može postati tehničko ne znači da je intertekstualnost nedostupna običnom čitatelju. Duh Sveti vjernika vodi do cjelokupne istine i svi mogu imati koristi od intertekstualnog čitanja Svetog pisma. Štoviše, kad je Isus pozvao čitatelje Svetog pisma da razumiju ono što je rečeno preko proroka Daniela (Matej 24,15), pretpostavio je njihovu kompetenciju i sposobnost razumijevanja. Kad se radi o pitanjima koja se odnose na poznavanje Božje volje iz Svetoga pisma, tu ima mjesta i za stručnjake i za svaki drugi znatiželjan um.

Kako bi razvio intertekstualno čitanje Svetog pisma, čiji je glavni cilj navesti čitatelja na pristup punom Božjem savjetu u Svetom pismu u pogledu na bilo koju temu, čitatelj treba slijediti sljedeće smjernice:

1. Upoznati se sa sadržajem cijele Biblije. Snažno se preporučuje redovito čitanje Svetog pisma. Ova praksa će svijet Svetoga pisma učiniti ugodnim za svakog čitatelja. Pamćenje različitih dijelova Svetog pisma korištenjem mnemotehničkih sredstava također pomaže razvijanju osjetljivosti na unutarbiblijsko tumačenje.
2. Proučiti ulomke sličnog sadržaja. Pažljivo usporediti izvorni kontekst ulomka i njegovu porabu u novom okruženju.
3. Definirati značenje ključnih pojmova proučavanjem značenja riječi (konkordancije, rječnici).
4. Proučiti kontekst.
5. Upoznati se sa starozavjetnim svijetom kako bi se bolje razumio Novi zavjet.
6. Usredotočiti se na veze koje su jasno uspostavljene unutar Svetog pisma. Uzdržite se od pronalaženja primjene za svaki detalj starozavjetnih ličnosti, događaja i institucija, kao što je svetište.
7. Usredotočiti se na činjenicu da Sveto pismo svjedoči o Isusu (Ivan 5,39). Intertekstualno proučavanje Svetog pisma služi **višem cilju**: upoznavanju Boga, razmatranju njegove slave u Kristu Isusu i preoblikovanju u Njegov lik, iz slave u slavu.

Zaključak

Intertekstualnost je dio samog tkiva Svetoga pisma. Prva poglavlja Biblije pokreću svijet bogat susretima. Od stvaranja u Postanku 1. poglavlju do ponovnog stvaranja u Otkrivenju 21. i 22. poglavlju, Bog se otkriva sudjelovanjem u narativu čija je sveukupna tema spasenje Njegovih stvorenja. Narativi se pričaju i prepričavaju iz različitih perspektiva. Kako vrijeme prolazi, posrednici saveza između Boga, Izraela i čovječanstva općenito, pozivaju se na temelje saveza. Ovaj savez je izložen u Tori, vodiču koji je Bog dao za život, etiku i odnose među svojim partnerima u savezu, svojim narodom.

Ključni događaji u Božjem susretu s njegovim narodom postaju uzorci za buduće susrete. Iako su biblijski pisci više od pukih „ponavljača“, jezik koji koriste pokazuje homogenost. Narativ o stvaranju, Potop, savez s patrijarsima, Izlazak, susret Boga s njegovim narodom na Sinaju, svetište/hram, svećenici, žrtve, izvršavanje obreda i blagdani postaju zaleđe i jezik za kasnije teološke formulacije koje se bave kristologijom, ekleziologijom i eshatologijom.

Dakle, je li nam još uvijek potreban Stari zavjet? Koristi li se Novi zavjet Starim zavjetom na legitiman način? Trebamo li Stari zavjet kako bismo razumjeli Novi? Odgovor mora biti nedvosmisleno *da*. Stari zavjet pruža jezik kojim se novozavjetni pisci koriste za izražavanje ideja koje žele prenijeti svijetu. Upravo su te ideje utemeljene u Starom zavjetu kao dio Božjeg odnosa s Izraelom i svijetom, kao što je posvjedočeno u Svetom pismu. Međutim, Isus i novozavjetni pisci ne ograničavaju se samo na navode iz Starog zavjeta. Ponekad ispravljaju ono što nije bilo idealno u etici, ponašanju, svjetonazorima, razumijevanju ili tumačenju starozavjetnih tekstova njihovog slušateljstva (vidi Isusovo razmišljanje o braku i razvodu u Marku 10. poglavlju, također Isusovu raspravu sa Saducejima o uskrsnuću [Matej 22,23-33] i Petrovu argumentaciju u korist Kristovu uskrsnuću što ga je predvidio David [Djela 2,22-36]).

Sveto pismo je nedjeljiva i jedinstvena cjelina. Stari zavjet pruža matricu za novozavjetni jezik i misao te čini temelj za razvoj njegove doktrine i teologije. Intertekstualno čitanje Svetog pisma otvara putove za vezu između Staroga i Novoga zavjeta. Osviještenost o ovoj činjenici pomaže nam razumjeti retoričke strategije biblijskih likova i pisaca te daje uvide u jedinstvenost svake biblijske knjige. Način na koji pisci navode, citiraju ili odjekuju jedni druge daje uvid u ono što su pokušavali prenijeti.

Odabrana bibliografija

- Bock, Darrell. 1994. Use of the OT in the New. *Foundations for Biblical Interpretation*. Ur. David S. Dockery, et al. Broadman & Holman. Nashville.
- Carson, D. A. i Williamson. H. G. M. ur. 1988. *It Is Written: Scripture Citing Scripture: Essays in Honour of Barnabas Lindars*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Davidson, M. Richard. 1994. New Testament Uses of the Old Testament. *Journal of the Adventist Theological Society* 5/1 (1994): 14-39.
- Hayes, Richard B. i Joel B. Green. 1995. The Use of the Old Testament by New Testament Writers. *Hearing the New Testament: Strategies for Interpretation*. Ur. Green, B. Joel. Eerdmans. Grand Rapids, MI.
- Neusner, Jacob. 1987. *Canon and Connection: Intertextuality in Judaism*. University Press of America. Lanham, MD.
- Paulien, Jon. 1988. Elusive Allusions: The Problematic Use of the Old Testament in Revelation. *BR* 33 (1988): 37-53.

Snodgrass, Klyne. 2001. *The Use of the Old Testament in the New. Interpreting the New Testament: Essays on Methods and Issues*. Ur. Black, David Alan i Dockery, S. David. Broadman & Holman. Nashville.

SUMMARY

Innerbiblical interpretation: Reading the Scriptures Intertextually

How does scripture interpret scripture in the setting of the OT? How does Jesus interpret the OT? Finally, how do NT writers interpret the OT?

This paper aims to answer these questions. We will address issues related to the legitimacy of the interpretation and the use of the OT in the NT. Such study also helps us to measure the prerogatives, possibilities, and limits of the contemporary interpreter engaging in innerbiblical interpretation. Finally, we will suggest guidelines for today's readers on how they can best benefit from innerbiblical interpretation.

Key words: innerbiblical interpretation; intertextual reading; typology; Old Testament; New Testament

Izvornik: Ganoune Diop. 2005. "Innerbiblical interpretation: Reading the Scriptures Intertextually". *Understanding Scripture. An Adventist Approach*. Ur. Reid, W. George. Biblical Research Institute. General Conference of Seventh-day Adventists. Silver Spring, MD 20904, 2005. Str. 135-151.

Prijevod: Kristina Sabo